

<https://doi.org/10.18485/primling.2020.21.4>

811.163.41'373.7

Originalni naučni rad

Primljen: 11.04.2020

Prihvaćen: 18.10.2020

Jelena Budimirović

Univerzitet u Beogradu

Filološki fakultet

NEODREĐENOST KAO SREDSTVO BIROKRATSKOG STILA U SOCIJALISTIČKOM PERIODU U DNEVNOJ ŠTAMPI SRBIJE I SLOVENIJE¹

Sažetak: Osnovna svrha birokratskog stila nije komunikativna, već ritualno-ideološka. Takav stil služi kao sredstvo jezičke manipulacije i birokratama obezbeđuje monopol u donošenju odluka. Birokratski stil je u srpskom jeziku svoj vrhunac doživeo u socijalizmu, a u slovenačkom se razvijao pod uticajem srpskog, odnosno srpsko-hrvatskog jezika. U članku je analizirana neodređenost kao sredstvo birokratskog stila u periodu 1974–1979 u Srbiji i Sloveniji. Kao adekvatno gradivo za takvu analizu izabrane su srpske novine „Borba“ i slovenačko „Delo“. U analizi su opisana gramatička i leksička sredstva birokratizacije jezika i objašnjeni su njihovi efekti u sociolingvističkom kontekstu.

Ključne reči: birokratski stil, neodređenost, Borba, Delo, socijalizam

Uvod:

Pojam i poreklo birokratskog stila

Birokratski stil se može definisati kao poseban funkcionalni stil kod kog se različita gramatička i leksička sredstva, koja u drugim stilovima imaju svoju komunikativnu i praktičnu funkciju, koriste za prikrivanje ili menjanje informacija i manipulaciju publikom. Kao suštinsku karakteristiku tog stila, koja u najvećoj meri određuje njegovu prirodu, možemo izdvojiti činjenicu da njegova svrha nije komunikativna, već ritualno-ide-

¹ Rad predstavlja odlomak iz magistarskog rada pod naslovom *Birokratski stil u srpskom i slovenačkom periodu u dnevnoj štampi*, pisanog na Univerzitetu u Novoj Gorici pod mentorstvom prof. dr Tanje Petrović i odbranjenog 2016. godine.

ološka (Klajn 1991: 165). „Tako se uz upotrebu na izgled svima razumljivog jezika, primenom određenih semantičkih pomaka, iz komunikacije isključuje deo potencijalnog auditorijuma, dok se posvećeni itekako međusobno razumeju“ (Bugarski 1994: 34). Ovakav stil često prikriva trivijalne ili nejasne misli i, što je još gore, predstavlja potencijalno sredstvo manipulacije ljudima (Klikovac 2001: 86). Birokratski stil ne služi proklamovanim ciljevima, već govorniku (Ratković 1988: 238), pa zbog toga politička poruka „u površinskom sloju nosi jedan sadržaj – društveno legalizovan – a u dubljem sloju drugi, suprotan onom površinskom“ (*ibidem* 221). Prema Toporišiću, na taj način se izražajna strana jezika odvaja od semantičke: „čovjek čita i sluša, ali ne vidi i ne čuje ništa, ili pak čuje i vidi samo maglu ili ono što se u njegovu svest prikralo po načelu suprotnosti iz preostalog dela komunikacionog lanca“ (Toporišić 1981: 196–197).

U Slovenačkoj gramatici Toporišić za ovaj stil koristi srodan izraz – „politički jezik“, odnosno jezik ekonomske i političke uprave, koji spada u stručne jezike. Prema njemu, taj jezik je „neretko nejasan i bez potrebe previše komplikovan, tako da ponekad otežava razumevanje. Karakteristika pisanog praktično-strukovnog jezika jeste neintimnost, a često i preterana upotreba pasiva i neglagolsko izražavanje“ (2004: 29). Po mišljenju Francea Forstneriča, uzrok za takvu hermetičnost ovog stila leži u tome što se društveno-politički organ oseća čvrsto u svom položaju i moći, jer ne mora da se „bori za glasača“ i nema odgovornost prema svojim adresatima (1985: 56). Zato može da bude „samodovoljan“ i „birokratski tajanstven“.

Prema Duški Klikovac (2001: 86–87), birokratski stil u srpskom jeziku vuče korene još iz obrenovićevskih i austrougarskih kancelarija, ali svoj procvat doživljava nakon Drugog svetskog rata kao jezik političke birokratije u jednopartijskom sistemu. Naročiti podsticaj su mu dali Ustav iz 1974. godine i Zakon o udruženom radu iz 1976. godine. Prve tri rečenice ovog zakona „sastoje se od 145 reči, izražavajući smisao koji je mogao stati u svega 14 reči“ (Klajn 1991: 167). To je postignuto tako što je, na primer, *zanatlija* u tom zakonu postao *radni čovek koji obavlja delatnost ličnim radom sredstvima rada u svojini građana*, dok je *rukovodilac* postao *radnik koji radi na poslovima odnosno radnim zadacima na kojima ima posebna ovlašćenja i odgovornosti* (*ibidem*, 172). Tako je nastao zakon koji prosečan čovek nije mogao razumeti, iako bi njegov jezik „morao biti upravo izraz i volja nas samih, ako se samoupravljanje zaista

oslanja na ljude, na narod“ (Moder 1984: 263). U zborniku *Teoretična izhodišča* sa sednice koja je održana 1983. godine u Škofji Loki – a čiji je povod bila zabrinutost lingvista i novinara zbog opsega birokratizacije slovenačkog jezika i opasnih posledica koje ona izaziva – Janez Dular navodi da samoupravo uređivanje poslova uglavnom ima oblik jezičkog sporazumevanja, te da je „na neki način nerazumljivo to što smo tokom trideset godina zalaganja za samoupravni razvoj dozvolili da jezik koji koristi samoupravno društvo, odnosno njeni organi i predstavnici, postane veoma komplikovan i da često ozbiljno ometa sporazumevanje, a pre svega otežava nadzor i demokratsku saradnju šire javnosti pri formiranju i ostvarivanju važnih političkih, ekonomskih i drugih zaključaka u društveno-političkim i samoupravnim zajednicama i organizacijama“ (Dular 1985: 7).

Uticao ovih zakonskih tekstova „nužno prelazi u sve govore, na sve forume, na sve sednice, u sve novine, listove i časopise, na radio i televiziju“ (Moder 1984: 264). Kao razlog za ovakav uticaj birokratskog stila na jezik medija Janez Dular navodi činjenicu da „novinari ponekad pišu više po 'službenoj dužnosti' nego iz ličnog entuzijazma; radije ostaju previše 'savesni' i 'objektivni', tako da se ne trude ni da stvore jasniji, širem krugu prosečno obrazovanih čitalaca odnosno slušalaca razumljiv i svež leksički prikaz sadržaja različitih stručnih sastanaka ili sednica društveno-političkih tela“ (Dular 1974a: 43). Administrativne i političke tekstove novinari nisu prilagođavali svojim čitaocima, odnosno nisu „prevodili“ iz jezika struke u jezik koji čitaoci mogu da razumeju, već su ih u celini ili u odlomcima štampali u novinama (Dular 1985: 7). Jak Koprivc je skrenuo pažnju „da bi bilo od suštinske važnosti, i to ne samo za novinare i lingviste, da budu svesni velike opasnosti od birokratizacije na području jezika, od nerazumljivog, komplikovanog, razvučenog, praznog novinarskog izveštavanja. ... Novinarski stil izveštavanja mora biti novinarski stil, a ne stil službenih dokumenata. Svi izveštaji s bilo kog područja moraju biti (naročito u našim okolnostima) razumljivi, jasni“ (1985: 27–29). Najzad, jedan od razloga za manje ili više neposrednu transmisiju političkog jezika u medije bila je i autocenzura novinara, odnosno njihov strah od „telefona odozgo“ (Flis 1985: 70).

Prema mišljenju uglednih slovenačkih lingvista koji su citirani u nastavku, na formiranje slovenačkog birokratskog stila od nastanka zajedničke države uticao je srpski, odnosno srpsko-hrvatski jezik. Naime, u SFRJ su prema Ustavu jezici narodâ (srpsko-hrvatski, slovenački, ma-

kedonski) bili potpuno ravnopravni na celoj teritoriji Jugoslavije, ali Toporišič je skrenuo pažnju na to da je „u praksi ta ravnopravnost uvek bila ograničena“ (1991: 155). U svom članku *Enakopravnost slovenščine v Jugoslaviji kot teorija in praksa* (1991: 155–161) Toporišič navodi oblasti u kojima slovenački jezik nije bio (potpuno) ravnopravan sa srpsko-hrvatskim (Jugoslovenska narodna armija, Savezna skupština, jezik službenih saveznih glasila, školstvo). Oblast neravnopravnosti koja nas u ovom članku najviše zanima jeste neravnopravnost pri pisanju zakonodavnih akata jer se upravo u njima razvijao birokratski stil. Slovenački politički jezik je „jako dugo nastajao pri prevođenju, najpre s latinskog i nemačkog, a kasnije sa srpsko-hrvatskog jezika“ (Herman et al. 1983: 25). Ustav iz 1974. godine i Zakon o udruženom radu nisu bili napisani na slovenačkom, već su prevedeni sa srpsko-hrvatskog, što je bilo „protiv načela Ustava SFRJ, koji jezicima naroda i narodnosti jamči pravo prvih jezika“ (*ibidem*, 30). Ostali državni dokumenti su postojali uglavnom samo na srpsko-hrvatskom jeziku (Toporišič 1991: 156), dok je slovenačko republičko zakonodavstvo naravno pisano samo na slovenačkom jeziku. Dular navodi da u administrativnom slovenačkom jeziku „srećemo gramatičke greške svih vrsta, od pravopisnih do sintaksičkih“, kao i „leksiku iz srpsko-hrvatskog administrativnog jezika (npr. *zaključiti pogodbo, zahvaljujoč, izdobaviti, komad, glasom odredbe*)“ (1974b: 68).

I jezik slovenačkog novinarstva je bio pod uticajem srpskog, pošto su novinari često prevodili vesti sa srpskog jezika. Toporišič (1991: 191–209) primećuje da je u vreme socijalizma jezik „koji najviše pritiska slovenački – srpsko-hrvatski. Naročito naše novinarstvo stvara u velikoj meri neoriginalne tekstove, jer mnogo prevodi, prilagođava već formulirano. U glavnom se prevode i naši politički i ekonomski koncepti jer većinom nastaju na srpsko-hrvatskom području na srpsko-hrvatskog jeziku“.

Cilj, materijal i metoda analize

Cilj ovog članka je analiza neodređenosti kao sredstva birokratskog stila u doba socijalizma u srpskoj i slovenačkoj štampi. Neodređenost je jedna od sedam osobina koje Duška Klikovac navodi u članku *O birokratizaciji srpskog jezika* (Klikovac 2001: 85-110).² Analiza polazi od

---

² Ostale osobine koje navodi D. Klikovac (2001: 87) jesu: nominalnost, opštost, eksplicitnost, eufemizam, višak reči, te kvazinaučnost i upotreba reči stranog porekla.

pretpostavke utemeljene u prethodnom poglavlju – da je birokratski stil u Jugoslaviji u periodu socijalizma nastao na srpsko-hrvatskom jeziku, koji je potom uticao i na slovenački.

Kao adekvatno gradivo za takvu analizu su za srpski jezik izabra- ne dnevne novine *Borba*³, i to zato što je to bilo glasilo Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije, koje je služilo kao medijsko sredstvo Komunističke partije Jugoslavije (odnosno, do pedesetih godina – Saveza komunista Jugoslavije). Kada je reč o slovenačkom jeziku, za analizu je odabrano *Delo*⁴, koje je nastalo 1959. godine spajanjem novina *Ljudska pravica* i *Slovenski poročevalec*.

Za analizu su odabrana izdanja iz perioda 1974–1979, a izbor je motivisan već pomenutom tvrdnjom da su razvoj birokratskog stila posebno podstakli Ustav iz 1974. godine i Zakon o udruženom radu iz 1976. godine, zbog čega smo smatrali da je taj period najreprezentativniji i najzanimljiviji za potrebe ovog članka. Najzad, činjenice da su slovenački i srpski srodni jezici, kao i da se slovenački birokratski stil razvijao pod uticajem srpskog, omogućile su da se pomenuta klasifikacija, koja je nastala za potrebe analize srpskog jezika, primeni i pri analizi tekstova iz slovenačkog *Dela*. Pri navođenju primera su radi ekonomičnosti izostavljeni nerelevantni delovi rečenica, važne reči i sintagme su posebno istaknute, a neki primeri su praćeni komentarom u zagradi.

Neodređenost

Pomoću adekvatnih jezičkih sredstava iz jezičkog iskaza možemo izostaviti informacije koje nisu relevantne. Međutim, u birokratskom stilu se, prema mišljenju Duške Klikovac, ta jezička sredstva koriste kako bi i relevantne informacije ostale neizrečene (2001: 95).

Neodređeni, najpre, mogu ostati učesnici u situaciji ili vršioци radnje, a jezička sredstva kojima se to postiže mogu biti leksička i gramatička.

---

³ Kao što možemo saznati iz samih novina, prvi broj *Borbe*, tadašnjeg organa Komunističke partije Jugoslavije, izašao je u Zagrebu 19. februara 1922. godine. Od 9. juna 1954. godine *Borba* je bila organ Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije (up. npr. izdanje od 31. marta 1977. godine, str. 1, zaglavlje).

⁴ *Delo* su dnevno-informativne novine koje su počele da izlaze 1. maja 1959. Nastale su spajanjem novina *Ljudska pravica* (koju je pokrenula KPS) i *Slovenski poročevalec* (koji je pokrenula Oslobođilački front slovenačkog naroda).

U leksička sredstva spadaju izrazi *pojedini/posamezni, razni, i drugi/in drugi, jedan od / eden (od)*, kao i neodređene zamenice (*neki/nekateri, nekakav/nekakšen...*). Pored toga, može se reći i da se značenje opštih zamenica (*svi, sve, svaki / vsi, vse, vsak...*) graniči s neodređenošću, jer „time što se imenuju svi zajedno (ili sve zajedno) ne imenuje se niko (ništa) pojedinačno“ (Klikovac 2001: 95). Pomoću ovih izraza neodređeni mogu ostati agens, pacijens, instrument, mesto ili pak više ovih činilaca zajedno.

Slede reprezentativni primeri iz *Borbe*:

Naglasio je takođe da se i u novinskim kućama i u kolektivima radija i televizije dosta uradilo za rešavanje materijalnih i drugih problema (Neodređen je pacijens.)

Sekcija SK SSRNJ za društveno-ekonomska kretanja i razvojnu politiku zaključila je da bi valjalo intenzivirati aktivnost svih samoupravnih organizovanih snaga našeg društva na daljem podsticanju i usmeravanju procesa udruživanja rada i sredstava. (Neodređen je agens.)

Veće se takođe založilo i za rešavanje problema u radu nekih opštinskih komisija, posebno kad su u pitanju deficitarnost stručnjaka raznih profila, nedostatak stručnih radnika za vođenje postupka itd. (Neodređeni su agens i pacijens.)

[...] postavlja pitanje da li se detaljisanjem i pojedinim imperativnim normama zakona ne sužava samoupravno pravo radnika (Neodređen je instrument.)

Jedan od prioritenih zadataka u kontekstu politike stabilizacije upravo treba da bude definitivno zaustavljanje svih vidova prekomerne potrošnje (Neodređeni su agens i pacijens.)

Zatim pogledajmo srodne primere iz *Dela*:

Kljub dobrim načelom o enotnem trgu, v stališih sindikatov in drugod, je teh pojavov nespoštovanja prostega združevanja dela in sredstev ter drugih načel samoupravljanja še veliko. (Neodređeni su agens i pacijens.)

Delegati občin so ob predlogih za spremembo posameznih določil osnutka poudarili pravilnost temeljnega izhodišča zakona. (Neodređen je pacijens.)

*V številnih pripombah, ki so se nanašale na to gradivo je bilo čutiti enotno prizadevanje, da bi precizirali **nekateri** preveč pavšalne ali preostre sodbe o minulem »liberalističnem« obdobju v kulturnem življenju, zlasti pa da ne bi prezrli **nekaterih** pozitivnih dosežkov v tej sferi ustvarjanja. (Neodređen je pacijens.)*

*V sklepkih poudarjajo, da so se ob vodilni idejnopolitični vlogi ZK izpričale učinkovita organizacijska, mobilizacijska ter usmerjevalna vloga **vseh** družbenopolitičnih organizacij in njihova idejnopolitična in akcijska enotnost na **vseh** ravneh v okviru SZDL. (Neodređeni su agens i mesto.)*

*Zaradi tega so v poročilih o izvajanju posameznih sporazumov navedeni primeri, ko **eden od** udeležencev pritiska na gospodarsko šibkejšega, na odvisno organizacijo itd. (Neodređen je agens.)*

O neodređenosti birokratskog jezika verovatno najbolje svedoče lekseme *izvesni, određeni i odgovarajući*, koje su od značenja potpune određenosti razvile značenje potpune neodređenosti. U *Borbi* su za ovu osobinu pronađeni sledeći primeri:

*[...] njihovog finansiranja koje se bazira na razrezivanju **određenih procenata izdvajanja** [...]*

*U poslednje vreme došlo je i do **izvesnog** jačanja izvozne aktivnosti naše zemlje [...]*

*Zaduženi su Odbor za društveno-ekonomske odnose i nadležni savezni organi uprave i savezne organizacije da u vezi s tim pokreću **određene inicijative i preduzimaju odgovarajuće mere.***

*Nastavljajući praksu da povremeno, na osnovu **odgovarajućih** analiza i informacija, razmatraju i ocenjuju primenu **pojedinih** značajnijih zakona i **drugih** propisa i mera, delegati Saveznog veća juče su na dnevnom redu imali i posebnu tačku: »Primena Zakona o obezbeđivanju plaćanja između korisnika društvenih sredstava«.*

U *Delu* smo tražili izraze *določen i ustrezen* s neodređenim značenjem, i pronašli sledeće primere:

*Poleg dveh posebnih zveznih zakonov, ki urejata poslovanje z menicami in čeki, bomo v bližnji prihodnosti dobili še tretji, zakon o **določeni**h vrednostnih papirjih.*

*Zakon o sistemu državne varnosti enotno določa delovno področje, pooblastila in obveznosti **ustreznih** organov.*

Neodređenost agensa može se postići i gramatičkim sredstvima. To su pre svega pasiv, bezlični izrazi i prvo lice množine. Pogledajmo najpre primere za pasiv iz srpskih novina:

*Zbog toga **se** u kolektivima **predlaže** da **se** ova rešenja detaljnije **razmotre** i na osnovu primedaba **formulišu** što adekvatnije zakonske odredbe. (Autor nije rekao ni ko predlaže, ni ko to treba da razmisli, ni ko bi trebalo da formuliše.)*

*Stoga je i predlog da **se** prethodno, kao uvod u donošenje plana, **utvrđuju** zajedničke potrebe, tačnije njihovi bilansi i **usklađuju** sa mogućnostima naišao na podršku na današnjoj sednici saveta. To je bila značajna novina u sistemu planiranja. (Drugim rečima: savet se prvi put setio da uskladi potrebe sa mogućnostima.)*

***Potvrđena** je uzajamna želja da **se** **sprovode** u život zaključeni sporazumi [...]*

*Mada **su** pozitivno **ocenjeni** naponi autora ovog Nacrta zakona da **se** njegovim odredbama bliže **definiše** uloga organizacije Sindikata, **ukazuje se** da u njima ima dosta nedorečenih i nepreciznih formulacija. (Ko je to ocenio i ko ukazuje?)*

I u *Delu* možemo naći srodne primere za pasiv:

*Neuresničevanje ciljev kreditno-monetarne politike pa nadalje pomeni, da **bi se** lahko **povećali** tudi pritiski na cene in stopnja inflacije. (Ko će pojačati pritiske?)*

*V razpravi **je bilo omenjeno**, da **bo** vprašanje obveznic **uvrščeno** na sejo sveta guvernerjev republičkih Narodnih bank [...]*

*Vendar pa **je bilo** hkrati **ugotovljeno**, da bo terjal ta proces polno družbenopolitično in strokovno angažiranje.*

Pod bezličnim izrazima podrazumevamo, na primer, izraze *potrebno je, treba, neophodno je, nužno je, ima/nema + logički subjekat*, i sl.

*[D]o sada **nema nijednog primera udruživanja i zajedničkih ulaganja** po ovoj osnovi u razvojne programe ovih krajeva [...]*

*Sekcija SK SSRNJ za društveno-ekonomska kretanja i razvojnu politiku zaključila je da **bi valjalo intenzivirati** aktivnost svih samoupravnih organizovanih snaga našeg društva na daljem podsticanju i usmeravanju procesa udruživanja rada i sredstava. (Umesto konkretnijeg: [...] zaključila je da sve samoupravne organizovane snage našeg društva treba da intenziviraju aktivnosti [...])*

*U tu svrhu **biće nužno** ujednačavati forme, kriterije i namenu marksističkih centara (Ko će ih ujednačavati?)*

Na slovenačkom srećemo bezlične izraze kao što su *potrebno je, treba je, nužno je, mogoče je, je/ni + logički subjekat* i sl.

*Pri tem, imamo vedno pred očmi, da **je nužno treba** dosledno poštovati načela neodvisnosti, suverenosti, nedotakljivosti meja in ozemeljske celovitosti. (Ko ih mora poštovati?)*

*Prav zato **je potrebno** storiti vse za čim hitrejše samoorganiziranje gospodarstva skladno z ustavnimi dopolnili (Ko mora učiniti sve?)*

*Menil je, da **je treba** upoštevati idejna, politična in strokovna merila ter da si razredne pripadnosti **ni mogoče** izmisliti, določa jo družbeni položaj in zato je ta predvsem pomemben.*

Težnja ka bezličnosti toliko je jaka da se ne poštuju ni gramatička pravila: glagolski prilog sadašnji se u srpskom jeziku uvek mora odnositi na subjekat rečenice, što u sledećem primeru nije slučaj:

*[N]eophodno je učiniti napor da se uloga i zadaci Sindikata jasnije i kompleksnije regulišu i, **polazeći** od ustavnih opredeljenja, u odgovarajućim delovima zakona preciznije razrade [...]*

***Polazeći** od odluka šestog specijalnog zasedanja Generalne skupštine OUN **podvučena je neophodnost** korenitih prome-*

*na u postojećem sistemu međunarodnih ekonomskih odnosa
[...]*

Nisu retki ni primeri u kojima se ova dva gramatička sredstva (pasiv i bezlični izrazi) udružuju:

*Polazeći od svega toga, na sednicama u narednoj nedelji Savezno izvršno veće utvrdiće konkretne uslove i instrumente spoljnotrgovinske razmene za 1976. godinu, koji **treba da budu tako postavljeni** da se u najvećoj mogućoj meri **smanji** administrativna procedura i **otkloni** arbitriranje organa uprave.*

*Zauzet je stav da **treba izjednačiti** norme, a i **stvoriti** jedinstvene kriterijume prema kojima će **se dodeljivati**, na primer, Prešernove, Kidričeve i Krajgerove nagrade (Glagoli zauzeti, izjednačiti, stvoriti i dodeljivati bez subjekta.)*

Primeri iz Dela:

*Ob agrarnem maksimumu in mnenjih, da ta več ne ustreza, **je bilo rečeno**, da tudi pri zasebnem kmetijstvu **ni treba** videti perspektivo razvoja v povečevanju lastnine [...]*

*Neredko je slišati (celo od tistih, ki dogovorjenega ne spoštujejo!) **da bi bilo nujno treba** uvesti tudi bolj določene sankcije za kršitelje.*

Neodređenost agensa postiže se i upotrebom prvog lica množine:

*Međutim, ne bi se moglo reći da je problem nelikvidnosti, po posledicama u razrešavanju dužničko-poverilačkih odnosa, takav da **bismo mu** danas **posvećivali** manje pažnje nego do sad.*

*Nespoštovanje načel enotnosti trga je ostatak časov centralističnoga gospodarjenja, ko **smo** zaradi zanemarjanja zakonitosti trga **izgubljali** velike možnosti, da **bi zagotovili** boljši gmotni položaj delavcev ter **povečali** njihov življenjski standard.*

„Insistiranje na nedefinisanom grupnom identitetu, s jedne strane omogućuje obezličjenje odgovornosti, a s druge nedodirljivost garantovanu autoritetom vlasti, ustanova, foruma i ostalog na što ova zamenica neodređeno ali upečatljivo upućuje“ (Bugarski 1994: 34). Birokratski jezik, dakle, prećutkuje ili zamagljuje važne učesnike u situaciji. Obično je to agens, koji treba da snosi odgovornost za (ne)izvršenje imenovane radnje, ali i pacijens, koji po pravilu označava ono što agens treba da uradi. Nepoznat takođe može da ostane i instrument, koji označava sredstvo za postizanje cilja. Birokratski jezik ovde, dakle, govori manje nego što treba.

Pod neodređenošću D. Klikovac podrazumeva i jednu teže uočljivu pojavu. Radi se o „upotrebi takvih leksičkih i gramatičkih sredstava kojima govornik izbegava izjašnjavanje o izvršenosti radnje i dostizanju cilja, tako što između sadašnjeg trenutka i izvršenja radnje postavlja posredničku radnju i obavezuje se jedino na nju“ (Klikovac 2001: 96). Ratković (1988) zapaža da je ovo bila jedna od veoma bitnih odlika političkog jezika.

Od leksičkih sredstava koriste se naročito sledeći glagoli i izrazi: *doprineti, uticati, stvoriti/obezbediti uslove (za nešto), učiniti sve, ulagati napore* (koji, kako zapaža Vuković (1997: 59) može značiti sve od *raducati do rintati*), *pokušavati, nastojati, podsticati (nešto)*. Ti izrazi obično se kombinuju sa pasivom i bezličnim izrazima:

Tim rezultatima stvoreni su neophodni uslovi za uspešno nastavljanje politike ekonomske stabilizacije [...]

To će, po oceni Veća, zahtevati od svih društvenih činilaca da stvaraju uslove i preduzimaju odgovarajuće mere za dalje jačanje našeg izvoza [...] (Šta tačno treba da urade?)

Učesnici dogovora obavezali su se da će podsticati informativnu delatnost [...]

Šefovi država sa svojim ministrima počeli su večeras »Monetarni samit«, čiji je osnovni cilj zajednički pokušaj izlaska iz ekonomske krize. (Cilj nije izlazak, već pokušaj izlaska.)

Kada izraze o kojima govori Duška Klikovac prevedemo na slovenački jezik, dobijamo: *prispevati, pospeševati, vplivati, ustvarjati/zagotavlјati pogoje (za kaj), storiti vse, poskušati, prizadevati si, spodbujati (kaj), sodelovati (pri čem)*, i sledeće primere iz Dela:

Občinski izvršni sveti pa **bodo spodbudili** sklepanje samoupravnih sporazumov o cenah stanovanj in seveda tudi **sodelovali** pri njihovem oblikovanju.

S takšnim **prizadevanjem** pa naj **bi** še v večji meri **zagotovili pogoje** za vsebinsko uresničevanje ciljev delegatskega sistema. [...] **si** je Jugoslavija od vsega začetka v neposrednih stikih z obema stranema **prizadevala prispevati** k miroljubni poravnavi med obema državama.

Prav zato **je potrebno storiti vse** za čim hitrejšo samoorganiziranje gospodarstva skladno z ustavnimi dopolnili [...]

Postoji, potom, niz glagola kojima se imenuje samo započinjanje radnje, ali ne i njen uspešan završetak, tj. ostvarivanje konkretnih rezultata, koji se implicitno odlažu na neodređeno vreme: *pokrenuti inicijativu, preduzeti (sve) mere, krenuti (sa nečim), pristupiti (nečemu)* i sl.

Predsednik Korejske republike i predsednik SIV su preporučili da se što pre obrazuje mešoviti komitet za privrednu saradnju, koji će pristupiti neposrednijoj realizaciji sadašnjih ideja i predloga. (Umesto: koji će realizovati sadašnje ideje i predloge.)

[...] a predviđeno je da se, po potrebi **preduzimaju i neposredne interventne mere** društveno-političkih zajednica u oblasti društvene kontrole cena [...]

Zaduženi su Odbor za društveno-ekonomske odnose i nadležni savezni organi uprave i savezne organizacije da nastave praćenje sprovođenja i uopšte primene ovog zakona i da u vezi s tim **pokreću određene inicijative i preduzimaju odgovarajuće mere.**

To se ocenjuje kao rezultat široke društvene akcije i mera Saveznog izvršnog veća [...]

Kada je slovenački jezik u pitanju, možemo govoriti o glagolima i izrazima: *dati/sprožiti inicijativu, podvzeti (vse) ukrepe, začeti (kaj), pristopiti (k čemu)*, i sl.

*Vsi ti v sistemu družbene samozaščite kot najširšega temelja varnosti družbe **ukrepajo in aktivno pomagajo** pri odkrivanju*

in preprečevanju dejavnosti, ki ogroža neodvisnost, ozemeljsko nedeljivost in obrambno sposobnost države.

*Ocene gospodarskih razmer v Sloveniji, pa tudi v Jugoslaviji nas opozarjajo na nekatere negativne tendence, ki postajajo zaskrbljujoče in terjajo takojšnje **ukrepanje**.*

*To pomeni, da bo združeno delo v tem letu lahko uspešneje **začelo prevzemati** svoje odgovornosti v urejanju tokov družbene reprodukcije.*

Posredništvo između sadašnjeg trenutka i željenog cilja može se postići i imenicom odgovarajućeg značenja: *politika, aktivnosti* i sl. U nastavku su navedeni najpre primeri iz *Borbe*, a potom iz *Dela*.

[...] *ostvarivanje **politike ekonomske stabilizacije** [...]* (Ne ostvaruje se *ekonomska stabilizacija*, već samo *politika ekonomske stabilizacije*.)

*U Saveznom komitetu za informacije juče je potpisan dogovor SIV i izvršnih veća republika i pokrajina o zajedničkoj **politici rešavanja materijalnog položaja** [...]*

*Sekcija SK SSRNJ za društveno-ekonomska kretanja i razvojnu politiku zaključila je da bi valjalo intenzivirati **aktivnost** svih samoupravnih organizovanih snaga našeg društva na daljem podsticanju i usmeravanju procesa udruživanja rada i sredstava [...]* (Ovako govornik zahteva mnogo manje nego da je rekao: *da samoupravne organizovane snage našeg društva treba da podstiču i usmeravaju proces udruživanja rada*.)

*Republiška konferenca SZDL in republiški svet zveze sindikatov sta na skupni seji obravnavala vsebino in oblike družbenopolitične **aktivnosti v priprava**h na volitve 1974. (Umesto: sta načrtovala priprave na volitve.)*

*Odlok bo začel veljati s 1. februarjem 1978, ko mora biti v skladu z resolucijo o **politiki izvajanja družbenega plana Jugoslavije** za obdobje 1976–1980 v letu 1978, sprejet dogovor republik in pokrajin o **politiki cen** v letu 1978.*

Odlaganje rezultata postiže se i gramatičkim sredstvima, a to su pre svega potencijal i komparativ, koji se često koriste zajedno. Slede neki primeri iz *Borbe*.

*U zaključcima Veća ističe se da je i pored pozitivnog delovanja sistema plaćanja u celini bilo teškoća i problema, što zahteva dalje analize i mere kojima **bi se obezbedila** još **doslednija** primena i **potpunije** ostvarivanje novog sistema plaćanja. (Umesto konkretnijeg: analize i mere koje **će obezbediti doslednu** primenu i **potpuno** ostvarivanje novog sistema plaćanja.)*

*Predsednik Kim Il Sung i predsednik SIV Bijedić **detaljnije** su razmotrili razne inicijative za saradnju [...] (Umesto: **detaljno** su razmotrili.)*

*Zbog toga se u kolektivima predlaže da formulišu **što adekvatnije** zakonske odredbe (Zašto ne: da formulišu **adekvatne** zakonske odredbe?)*

*neophodno je učiniti napor da se uloga i zadaci Sindikata **jasnije i kompleksnije** regulišu i u odgovarajućim delovima zakona **preciznije** razrade (Od nepoznatog agensa bismo mnogo više mogli da očekujemo kada prilozi ne bi bili u komparativu, već u pozitivu.)*

A zatim primeri iz *Dela*:

*Mobilizirati **bi morali** prav vse za **boljše in učinkovitejše** gospodarjenje.*

*Menili so zlasti, da je treba cilje ekonomske politike v tem letu **jasneje** opredeliti. Bolj je tudi treba zaostriti boj za **učinkovitejše** gospodarjenje, za **boljši** odnos do dela in racionalno ravnanje. (Umesto: jasno, učinkovito, dober.)*

*Z novo ustavo smo ustvarili **realnejše** možnosti in pogoje za uspešen spopad s temi, že skoraj kritičnimi problemi. (Našto ne realne?)*

*V novih dopolnjenih določbah o družbenem planiranju so **jasneje** uveljavljene zahteve, **naj bi bolj upoštevali** tudi **širše in dolgoročneje** potrebe družbenega razvoja ter **večje** usklajevanje pri nastanku in izpolnjevanju plana.*

*Prav zato je potrebno storiti vse za **čim hitrejše** samoorganiziranje gospodarstva skladno z ustavnimi dopolnili.*

Izbegavanje izjašnjavanja o rezultatu može se postići i upotrebom nesvršenih umesto svršenih glagola:

*Stoga je i predlog da se prethodno **utvrđuju** zajedničke potrebe, tačnije njihovi bilansi i **usklađuju** sa mogućnostima naišao na podršku na današnjoj sednici saveta. (Birokrate se obavezuju da će potrebe i bilanse utvrđivati i usklađivati, ali ne i da će ih utvrditi i uskladiti.)*

*Ovakva, nimalo ružičasta slika, bila je povod da sekcija SK SSRNJ za društveno-ekonomska kretanja i razvojnu politiku juče **raspravlja** o aktuelnim pitanjima udruživanja rada i sredstava (Autor nije rekao da li su ova pitanja na kraju i raspravljena.)*

Primeri iz *Dela*:

*Priznati moramo, da nismo storili dovolj, da bi te odlučitve v čim veđji meri **uresničevali** v praksi.*

Pogledajmo jedan primer iz *Borbe*, u kome su ova tri gramatička sredstva udružena:

*Napomenuo je da dosadašnji napori za **trajnije** rešavanje problema gubitaka nisu dali očekivane rezultate i **da bi se moralo organizovanijom** društvenom akcijom **odlučnije otklanjati** uzroci gubitaka na **dugoročnijoj i stabilnijoj** osnovi. (Umesto: da ti i ti radi **trajnog** rešavanja problema moraju **organizovanim** društvenom akcijom **odlučno** da **otklone** gubitke na **dugoročnoj i stabilnoj** osnovi.)*

Odgovornost govornik može izbeći i upotrebom glagola *zaključiti* umesto *odlučiti* (zadržavajući rekciju glagola *odlučiti!*), te imenice *opredeljenje* umesto *odluka* ili *odredba*.

***Zaključeno je** da nadležni savezni organi hitno razmotre kretanja cena i utvrde da li su korekcije cena koje se u nekim oblastima vrše u poslednje vreme u skladu sa društvenim dogovorom o sprovođenju politike cena za 1975. godinu.*

Zaključeno je da se izradi izveštaj o ispitivanju porekla imovine u BiH [...]

Zaključeno je, stoga, da se u sekciji za vuču održe hitni sastanci svih društveno-političkih organizacija [...]

[Z]aključeno je isto tako da se hitno razmotri potreba donošenja mera radi usklađivanja aktivnosti i povezivanja izvoza i uvoza [...]

*[N]eophodno je učiniti napor da se uloga i zadaci Sindikata jasnije i kompleksnije regulišu i, polazeći od ustavnih **opredeljenja**, u odgovarajućim delovima zakona preciznije razrade*

Za ovu pojavu nisu pronađeni adekvatni primeri u *Delu*.

Pomoću ovih sredstava, dakle, birokrata obećava da će neku radnju započeti, ali ne i da će je izvršiti, odnosno obavezuje se da će obaviti posredničku radnju između sadašnjeg trenutka i one kojom se dostiže cilj, ali ne i tu drugu – obećava, znači, manje nego što bi trebalo. Na taj način on uspešan završetak radnje odlaže na neodređeno vreme, ograđuje se od odgovornosti i izbegava moguću kaznu zbog toga što nije izvršio ono što je obećao, dok čitaoci (ukoliko se ne udube u tekst) ostaju pod utiskom da su im političari dali obećanja i da su se obavezali da ih ispune.

Mehanizam koji je komplementaran izbegavanju odgovornosti jeste preuveličavanje svojih zasluga ili truda. To se postiže upotrebom glagola *stvarati/ostvariti* uz imenice koje ne znače dostignuće, zatim glagolom *zalagati se*, te izrazom *činiti napore*. Primeri iz *Borbe*:

*Članovi Saveta **su se založili** da se ciljevi naznačeni u dokumentu o politici ekonomske stabilizacije još preciznije definišu [...]*

*[...] neke veće organizacije udruženog rada koje **stvaraju gubitke** ili posluju na granici rentabiliteta [...]*

*[...] tim pre što **se** upravo danas svuda **ulažu napori** da se **po-boljša** materijalno stanje i **reše** drugi problemi u železničkom saobraćaju [...]*

*Dakle, **predstoje napori** da se u praksi **ostvare** principi samoupravnog planiranja [...]*

Primeri iz *Dela*:

*Udeleženci današnje razprave so se **zavzeli za to**, da bi morali povsod čimprej ustanoviti samoupravne interesne skupnosti, da pa s tem ne bi smeli tako hiteti.*

*[O]d gospodarstva ne bomo zahtevali več, kot to dovoljuje njegov **ustvarjeni** dohodek in s tem njegov ekonomski položaj. [...] marveč bo treba vse sile še trdneje povezati in uskladiti naše **napore** [...]*

*Na posvetovanju **so se zavzeli za to**, naj bi vse organizacije socialistične zveze, od republike in občine do krajevnih skupnosti, storile vse, da bi priprave na uresničitev ustave, predvsem volitve delegacij in delegatov, izvedli tako, kot je treba.*

U ovim primerima se, dakle, birokratskim jezikom govori više od onoga što je istina: kreira se neka druga stvarnost, u kojoj je govornik vredniji, agilniji i uspešniji nego što zapravo jeste.

Zaključak

Na osnovu analize jezika *Borbe* i *Dela* iz perioda 1974–1979 može se zaključiti da je novinarski jezik u Srbiji i Sloveniji u tom periodu bio pod jakim uticajem birokratskog stila. Do toga je došlo zbog prilično nepovoljnih privrednih i političkih okolnosti pred kraj socijalizma u SFRJ. Pomoću neodređenosti kao sredstva birokratskog stila, odnosno pomoću različitih leksičkih i gramatičkih sredstava autori mogu iz svojih izjava na prikriiven način izostaviti relevantne informacije. Obično je to agens, koji bi trebalo da snosi odgovornost za (ne)izvršene aktivnosti, ili pak pacijens, koji po pravilu označava ono što bi agens trebalo da uradi. Nepoznati mogu ostati i instrument, koji označava sredstvo za ostvarivanje cilja, kao i mesto radnje. Pored toga, govornik može da izbegne i izjašnjavanje o izvršenosti radnje i ostvarivanju cilja ili da imenuje samo početak radnje, odnosno da obeća da će neku aktivnost započeti, ali ne i da će je završiti. Najzad, pomoću neodređenosti birokrata može preterano istaći svoje zasluge ili trud.

Literatura

Bugarski, Ranko (1994). *Jezik od mira do rata*. Beograd: Beogradski krug.
Dular, Janez (1974). Zvrstnost slovenskega publicističnega jezika, u: *X. seminar slovenskega jezika, literature in kulture 1.–13. julija 1974. Predavanja*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani – Filozofska fakulteta – Oddelek za slovanske jezike in književnost, 41–52.

Dular, Janez (1985). Teoretična izhodišča, u: *Povejmo naravnost! Jezikovni odsevi birokratskih odlomkov v samoupravni družbi in jezik množičnih občil (besedila s posvetovanja)*, ur. Peter Štefanič, Ljubljana: Delavska enotnost.

Enciklopedija Slovenije 1 – (1987–2002). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Flis, Drago (1985). Jezik kot sprevrnjena zavest, u: *Povejmo naravnost! Jezikovni odsevi birokratskih odlomkov v samoupravni družbi in jezik množičnih občil (besedila s posvetovanja)*, ur. Peter Štefanič, Ljubljana: Delavska enotnost.

Forstnerič, France (1985). Novinarjeva zavezanost bralcem in virom informacij v samoupravni ureditvi z izraznega stališča, u: *Povejmo naravnost! Jezikovni odsevi birokratskih odlomkov v samoupravni družbi in jezik množičnih občil (besedila s posvetovanja)*, ur. Peter Štefanič, Ljubljana: Delavska enotnost.

Herman et al. (1983). Slovenski jezik v političnem življenju, v zakonodaji, upravi in sodstvu, u: *Slovenščina v javnosti: Posvetovanje o slovenskem jeziku*, Ljubljana: Republiška konferenca SZDL Slovenije – Slavistično društvo Slovenije, 25–30.

Klajn, Ivan (1991). Izbor reči i obrta; Značenje reči, u: *Jezički priručnik [zbornik]*, Beograd: Radio-televizija Beograd, 145–184, 185–199.

Klikovac, Duška (2001). O birokratizaciji srpskog jezika, u: *Naš jezik* knj. XXXIV, br. 1–2, Beograd, 85–110.

Koprivc, Jak (1985). Birokratsčina ni otrok samoupravljanja, u: *Povejmo naravnost! Jezikovni odsevi birokratskih odlomkov v samoupravni družbi in jezik množičnih občil (besedila s posvetovanja)*, ur. Danilo Domanjko, Ljubljana: Delavska enotnost.

Moder, Janko (1984). *Jezikovno razsodišče 1980-1982*. Trst: Založništvo tržaškega tiska.

Ratković, Marina (1988). *Lingvistička analiza političkog jezika (u dokumentima 13. kongresa SKJ)*. Neobjavljena magistrska naloga, Filološki fakultet, Beograd.

Timotijević, Kosta (1982). Odnos prema tuđicama, u: *Aktuelna pitanja naše jezičke kulture [zbornik]*, Beograd: Prosvetni pregled, 89–93.

Toporišič, Jože (1981). *Dinamika razvoja slovenskega knjižnega jezika*, u: *Jezik in slovstvo*, letnik 26, številka 6, 193–199, Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije.

Toporišič, Jože (1991). *Družbenost slovenskega jezika. Sociolingvistična razpravljanja*, Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Toporišič, Jože (2004). *Slovenska slovnica*, Maribor: Obzorja.

Vuković, Branko (1997). *Naše jezičke boljke*. Podgorica: Pokret dd.

Jelena Budimirović

VAGUENESS AS BUREAUCRATIC STYLE FEATURE IN SERBIAN AND SLOVENIAN DAILY PRESS IN THE SOCIALIST PERIOD

Summary: The main purpose of the bureaucratic style is not communicative, but ritually-ideological. Such a style serves as a means of linguistic manipulation and provides bureaucrats with a monopoly in decision-making. In the Serbian language, the bureaucratic style reached its peak in socialism, and in the Slovene language it developed under the influence of the Serbian, that is, the Serbo-Croatian language. In this article, we analyse indeterminateness as a means of bureaucratic style in the period 1974–1979 in Serbia and Slovenia. As an adequate material for such an analysis, we chose the Serbian newspaper "Borba" and the Slovenian "Delo". The analysis describes the grammatical and lexical means of language bureaucratization and explains its effects in the sociolinguistic context.

Keywords: *bureaucratic style, indeterminateness, Borba, Delo, socialism*